

Wak T taal

- 2 Ten Geleide
- 3 Een hoop taal: me taal
- 4 Literatuur en geneeskunde
- 6 Laveren tegen de wind in?
- 9 Taalbeheersing als nieuwe retorica: op weg naar een herwaardering
- 10 Masterlanguage: een landelijk Mastercursusaanbod voor talenstudenten
- 11 DRONGO in vogelvlucht: een sfeerimpressie
- 12 Klassieke retorica, taal- en literatuuronderwijs
- 14 Wel een goede tegenstelling
- 15 Taal en bewustzijn
- 16 Wat je nog niet weet over neerlandistiek in Polen
- 17 Revoluties in de neerlandistiek
- 18 Nederlands studeren als taalwetenschapper
- 19 Nieuwe MA Neerlandistiek in Utrecht
- 20 Het Nederlandse onbehagen en de wankelende positie van de Amerikaanse neerlandistiek.
- 22 Mission accomplished
- 25 Kweenie, Arie
- 26 Hoe x is dat!
- 27 Dreigen – Beloven
- 28 Grammatica in het wild III: ongevraagd

Ten geleide

Als alles in de samenleving altijd maar verandert, moet de neerlandistiek ook wel veranderen. Aan de ene kant is dat zo omdat de neerlandistiek nu eenmaal belangrijke aspecten van die samenleving verandert. En aan de andere kant omdat die ontwikkelingen – de digitalisering van vrijwel alle communicatie, het online gaan van ons leven dat daarmee samenhangt en de verregaande internationalisering die daar weer het gevolg van is – allerlei nieuwe mogelijkheden voor het vak scheppen.

Voor dit nummer van VakTaal vroegen we een aantal vakgenoten om eens na te denken over die ontwikkelingen. Sommige van hen – zoals de Nijmeegse letterkundige Lotte Jensen – grijpen ze met beide handen aan, terwijl anderen – zoals de Groningse taalbeheerser Carel Jansen – pleiten voor een terugkeer naar de oude waarden van de klassieke retorica.

Uiteindelijk blijken alle andere bijdragen iets te maken hebben met de toekomst van het vak: de columns, het artikel van Marc Kregting over ontwikkelingen in de spelling en de drie stukken over constructies die oorspronkelijk geschreven waren voor de vertrekkende Leidse hoogleraar Arie Verhagen.

Want zo hoort het natuurlijk ook: alles wat we zeggen of doen, zorgt voor een nieuwe ontwikkeling. ●

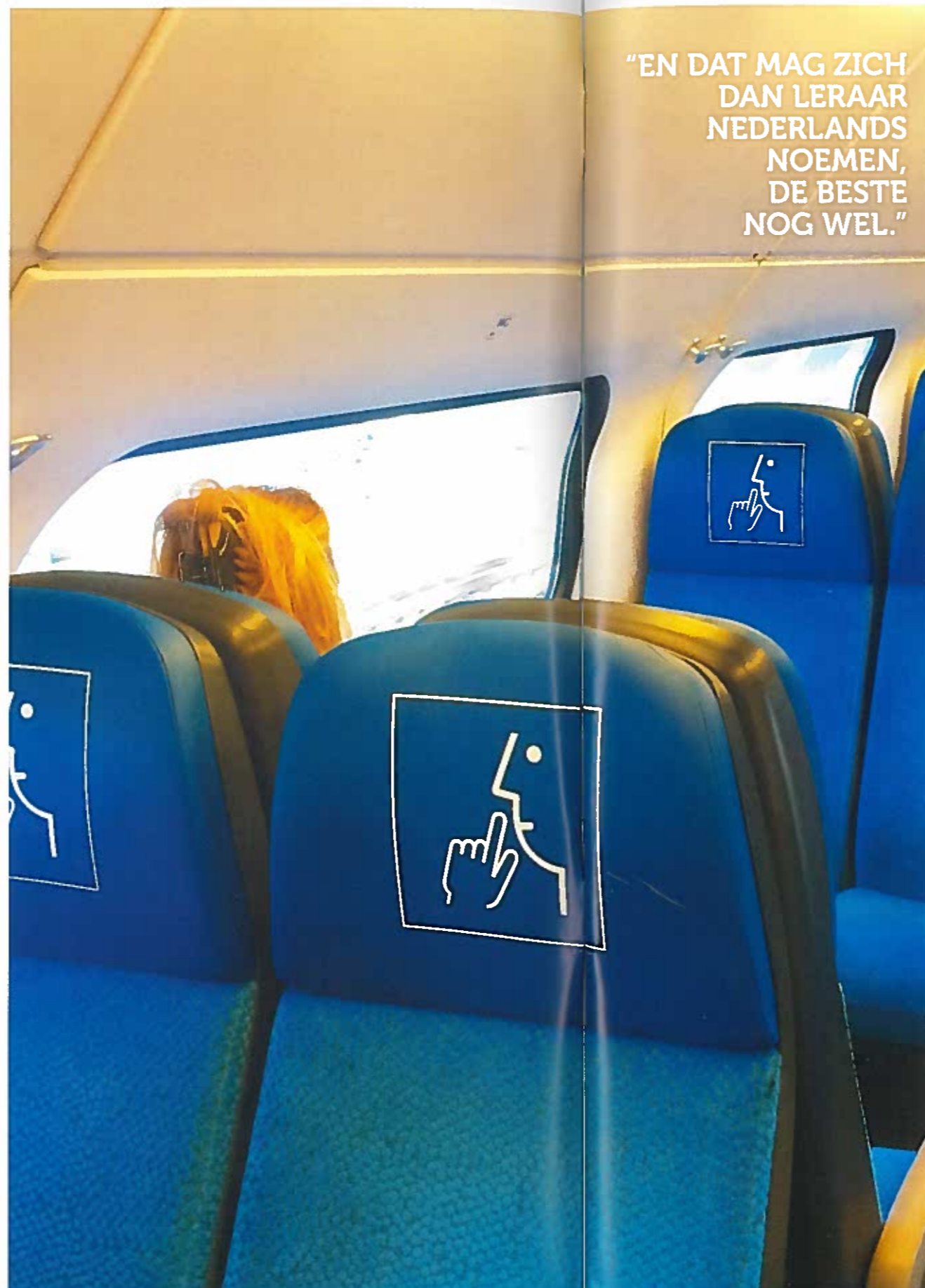
Redactie Marc van Oostendorp, Suzanne Aalberse, Iris van Erve, Janneke Louwerse en Truus de Wilde
Bijdragen Ronny Boogaart, Bert Cornillie, Norbert Corver, Koen De Temmerman, Kristel Doreleijers, Gaston Franssen, Lotte Hogeweg, Helen de Hoop, Carel Jansen, Lotte Jensen, Anna Kaal, Robert S. Kirsner, Marc Kregting, Maartje Lindhout, Erwin Mantingh, Dieuwke van der Poel, Vivien Waszink, Katarzyna Wierci ska, Ton van der Wouden
Fotografie Iris van Erve en anderen (iedere rechthebbende kan zich laten gelden via bureau@ivnml.com)
Vormgeving Sjoukje van Gool
Drukkerij Drukkerij Damen, Werkendam

VakTaal is een uitgave van de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek.

Meer informatie over de IVN is te vinden op ivnml.com.

RECTIFICATIE (VAKTAAL 4 28E JAARGANG)

Marleen Berkhout is als taalkundige verbonden aan de afdeling Nederlands van de Universiteit Utrecht en als onderzoeksassistent bij het T1-specifieke Nt2-docentenhandleidingen project van Jacomine Nortier. Daarnaast is zij als docent verbonden aan de BA Nederlandse Taal en Cultuur en als NT2docent aan het university college Utrecht.

EEN HOOP TAAL

Me taal

door: Helen de Hoop

Na een workshop in Groningen zit ik op vrijdag in de trein richting Nijmegen als er drie keurig geklede mannen vrolijk pratend de nog bijna lege eerste klas coupé binnenkomen en zich omstandig beginnen te installeren. Het zijn collega's die een hele week cursus achter de rug hebben, naar later blijkt. Voordien kenden ze elkaar niet of nauwelijks, maar nu is er duidelijk een band gesmeed. Het was een leuke week waarin ze veel hebben geleerd, al was het ook "best wel spannend".

Terwijl ze nog druk bezig zijn hun koffers en tassen in de daarvoor bestemde ruimten te plaatsen, vraagt een besnorde man, die ook net de coupé is binnengekomen, hun plotseling: "Weet u wel dat dit eerste klas is?" De drie mannen stoppen met praten. "Nee, we reizen illegaal!" roept een van hen baldadig. "Wat is dat nu voor een rare vraag?" De man met snor verweert zich. Het was een heel normale vraag en hij wilde alleen maar behulpzaam zijn. Als hij later is uitgestapt, is de verontwaardiging van de drie mannen groot. "Dikke vette snob!" Waar ze wonen, weet ik natuurlijk niet, maar aan hun accent te horen komen ze niet uit Nijmegen of omstreken, maar eerder uit Rotterdam of zo. Hun tongval, de manier waarop ze praten, moet de aanleiding zijn geweest voor de impertinente vraag. Mensen die 'lelijk' of 'plat' praten, horen blijkbaar niet thuis in een eerste klas coupé.

DOEDELZAK

Nederlanders verkozen *me* tot "het lelijkste woord" van 2015. Het ging daarbij niet om *me* als persoonlijk, maar als bezittelijk voornaamwoord. Dat is niets meer dan een spelfout. Immers, iederéén zegt "me moeder" (één studente ontkende dit onlangs heftig, want zij zegt altijd "ons mam"). Dat deze uitspraak van *mijn* bovendien stokoud is, kun je zien aan (de spelling van) een woord als 'mevrouw', wat natuurlijk oorspronkelijk 'mijn vrouw' was, net zoals 'meneer' komt van 'mijnheer'.

Een andere verkiezing in 2015 leverde Arnoud K. de titel "beste leraar Nederlands" op. In een van zijn filmpjes op Youtube legt hij uit dat er in de zin "Hun hebben me broer gekusd" drie fouten staan. Naast de twee spelfouten *me* en *gekusd* is ook het gebruik van *hun* als onderwerp fout volgens de beste leraar Nederlands van 2015: "Onthoud dat *hun* als onderwerp niet, nooit, never bestaat. Het komt nooit voor. *Hun* gebruik je alleen bij een bezit. Dus als je iets hebt, bijvoorbeeld 'hun doedelzak'."

DISCRIMINATIE

En dat mag zich dan leraar Nederlands noemen, de beste nog wel. Hier wordt ontkend dat *hun* als subject wordt gebruikt en in de volgende zin wordt zelfs ontkend dat *hun* een persoonlijk voornaamwoord is. Ik heb vaker van studenten gehoord dat *hun* op school geleerd is dat *hun* alleen een bezittelijk voornaamwoord kan zijn. Dat is heel treurig. Arnoud K. is een erg vriendelijke jongen, die ik zelfs nog in college heb gehad, maar hij heeft daar helaas weinig van opgestoken.

In Nederland is discriminatie verboden, discriminatie op grond van geslacht of huidskleur of op welke grond dan ook. De meeste mensen zijn zich daar ook terdege van bewust. Maar discriminatie op basis van taal of accent lijkt volkomen geaccepteerd. Sterker nog, waar kinderen discriminatie op allerlei gronden wordt afgeleerd, wordt discriminatie op taal *hun* van jongs af aan aangeleerd. Ons kent ons en *hun* deugen niet. "Iemand die 'hun hebben' of 'groter als' zegt in een sollicitatiegesprek, die geef je toch zeker geen baan?" Stel dat die drie mannen in de trein richting Nijmegen een donkere huidskleur hadden gehad. En dat iemand *hun* dan gevraagd had of ze wel wisten dat dit eerste klas was. ●

Helen de Hoop is hoogleraar Theoretische taalwetenschap aan de Radboud Universiteit in Nijmegen.

door Erwin Mantingh

Laveren tegen de wind in?

Het schoolvak Nederlands in beweging

Er is vooral in Nederland al enige tijd behoorlijke onrust over de invulling van het schoolvak Nederlands. Het lijkt erop dat leraren en academici zich vinden in de wens meer 'bewuste taalvaardigheid' in te brengen. Wat betekent dat? Vakdidacticus Erwin Mantingh legt het uit.

'Meer inhoud, meer plezier, beter resultaat.' Met die drieslag lanceerden de Meesterschapsteams Nederlands in januari jl. het Manifest Nederlands op School. Hoofdpunt in het pleidooi is het streven naar 'bewust geletterde' leerlingen: jongeren die de middelbare school talig én literair vaardig verlaten, die zijn toegerust met inzicht in taal, literatuur en communicatie en die zich bewust zijn van hun eigen ontwikkeling en positie als taalgebruiker binnen de samenleving. Dat is een hele mond vol. Toch is hier sprake van een welbewust veelomvattende ambitie. Waar die op berust kan ik verhelderen door te vertrekken vanuit een historisch perspectief op het moedertaalonderwijs.

LAVEREN

De lezer van het slothoofdstuk in de uiterst leerzame *Geschiedenis van het talenonderwijs in Nederland* moet een sterke maag hebben. Als de auteurs namelijk de 'hoofdlijnen' uittekenen van twee eeuwen moedertaalonderwijs wemelt het van de bewegingen en tegenbewegingen, vernieuwingen en vernieuwingsweerstand, bovenstromen en onderstromen, dilemma's, golfbewegingen en terugkerende patronen. Wie van een afstand de ontwikkeling van het schoolvak beziet, bespeurt een deinend en laverend zeilschip dat tegen de wind in grote slagen maakt, dat om de paar decennia telkens overstag gaat naar een tegenstelde benadering.

Waar bevindt het schoolvak zich nu op die deinende zee? De auteurs van de *Geschiedenis*, Hulshof, Kwakernaak en Wilhelm, stellen – niet als eersten – vast dat er met het communicatief-utilitaire paradigma sinds de jaren negentig van de vorige eeuw in ieder geval sprake is van twee scheidingen in het moedertaalonderwijs: enerzijds 'tussen het "nuttige" en "vormende" deel van het schoolvak, meestal ten koste van het vormende,

inhoudelijke element' en anderzijds 'tussen schoolvak en de corresponderende vakwetenschap', de universitaire neerlandistiek.

KIEZEN OF DELEN

Eén van de patronen die het drietal geschiedschrijvers 'in retrospectief' herkennen, is wat zij noemen 'het dilemma tussen kennis-inhouden van de neerlandistiek (Nederlandse taal en cultuur) en communicatieve vaardigheden' (mijn cursivering). Deze observatie legt het wezenlijke probleem bloot waarmee het schoolvak Nederlands sinds jaar en dag kampt: de ontkenning van wat het nu juist tot een zo interessante en rijke discipline maakt, de ontkenning namelijk van het samengestelde karakter ervan. Het schoolvak Nederlands is oneerbiedig gezegd een vergaarbak: van kennis, inzicht en vaardigheden, van taal, literatuur en communicatie. Een vergaarbak waar we trots en zuinig op moeten zijn. Vraag aankomende docenten Nederlands wat haar of hem in het schoolvak aanspreekt en de meerderheid zal uit eigen beweging zeggen dat het juist die veelzijdigheid is. (Ik spreek hier als vakdidacticus uit ervaring.) Wat als een keuze wordt voorgesteld, hoeft dat, nee, zou dat niet moeten zijn. Nederlands is van alles wat.

Die variatie binnen het vak heeft er echter toe geleid dat het vakveld is in domeinen en dat de dwarsverbindingen in het schoolvak zijn verwaarloosd, in ieder geval tot bijzaak zijn geworden. Uitvloeisel van die versnippering is dat deelvaardigheden los worden onderwezen en dat vooral deelbelangen worden behartigd, eens te meer omdat de neerlandistiek aan de universiteiten eveneens in subdisciplines is uiteengevallen. Er is een polderlandse remedie voor deze zorgelijke toestand en dat is de verantwoordelijkheid voor het schoolvak Nederlands te delen en samen met alle betrokkenen het algemene belang te behartigen. Het tij lijkt gunstig.

POLDEREN

De wil om samen te werken is er wel degelijk, ontdekten de vakmeesterschapsteams Nederlands toen zij twee jaar geleden in gesprek gingen met diverse betrokkenen. Deze teams zijn aangesteld door een achttal universiteiten om de vakdidactiek van de geesteswetenschappen een inhoudelijke impuls te geven vanuit de wetenschap. Voor het schoolvak Nederlands zijn vele medespelers op dit veld actief: naast docenten (Levende Talen, IVN) onder andere leerplanontwikkelaars (SLO), beleidsbepalers (Stichting Lezen, de Taalunie, de commissie-Schnabel), vakdidactici in HBO en WO, uitgevers. Én de neerlandistiek: sommige vakwetenschappers in het speelveld, de meeste langs de lijn. Er blijkt niet alleen sprake te zijn van een gezamenlijk gevoel van verantwoordelijkheid, maar ook van een verrassende mate van eensgezindheid over de hoofdcoers: het schoolvak dat nu te eenzijdig is gericht op taalvaardigheid, verrijken met kennis en inzicht op het vlak van taal, literatuur en communicatie, en met beproefde, stimulerende didactiek.

Het mag gerust uitzonderlijk genoemd worden dat neerlandici zich gezamenlijk in grote lijnen konden vinden onder de vlag van bewuste geletterdheid. Hoewel de partijen opereren vanuit verschillende belangen, trekken zij behoedzaam samen op, beseffen zij dat ze elkaar nodig hebben en onderkennen zij het hogere belang van het schoolvak als geheel. Een precair evenwicht, dat wel, en er doemen ongetwijfeld nog obstakels in zee op, maar het is een toestand om te koesteren.

Zodoende pleit het *Manifest* voor Nederlands als een nuttig, breed, samenhangend én intellectueel uitdagend vak. Dat is al het ideaal van veel docenten en sommige slagen er ook in dat te realiseren. Maar de omstandigheden maken het hun niet gemakkelijk. Nog afgezien van randvoorwaardelijke problemen als een gebrek aan tijd en autonomie ontbreekt het docenten Nederlands aan leermiddelen die in inhoudelijk en didactisch opzicht bij de tijd zijn, aan een wettelijk kader en aan uitwisselingsmogelijkheden om dat rijke vak samen gestalte te geven.

En, tot slot, de leerling, niet te vergeten: wat wil de leerling? Toen het *Manifest* uitkwam veroorzaakte de bewering dat veel leerlingen Nederlands saai vinden veel ophef en scepsis. Klopte dat wel? Helaas bevestigt een recente peiling die stelling. Hoog tijd dus om gezamenlijk onder de vlag bewuste geletterdheid koers te zetten en voor de wind uit te zeilen. ●

Erwin Mantingh is als lerarenopleider en vakdidacticus verbonden aan de Graduate School of Teaching en het Departement voor Talen, Literatuur & Communicatie van de Universiteit Utrecht (UU).

Voor het hele Manifest Nederlands op School en reacties zie: <https://vakdidactiegw.nl/nederlands-stand-van-zaken/>

**HOEWEL DE PARTIJEN
OPEREREN VANUIT
VERSCHILLENDE
BELANGEN, TREKKEN ZIJ
BEHOEDZAAM SAMEN OP. ►**

Manifest Nederlands op school

Stellingen

- 1. Bewust geletterd.** Het schoolvak Nederlands moet gericht zijn op het ontwikkelen van een *bewuste taalvaardigheid en literaire competentie*. Dat betekent dat die vaardigheden steunen op inzicht in taal, literatuur en communicatie. Op die manier kunnen ze bijdragen aan de culturele, maatschappelijke en persoonlijke vorming van leerlingen.
- 2. Doen maar ook denken.** Het schoolvak Nederlands moet ook *denkvaardigheids-onderwijs* zijn en aansluiten bij recente didactische inzichten op het gebied van leerkrachtmodellering, en observerend en samenwerkend leren. Daarbij moeten een onderzoekende houding en creativiteit worden gestimuleerd en ontwikkeld.
- 3. Vorm maar ook inhoud.** Het schoolvak Nederlands moet meer gaan over het Nederlands: niet alleen de correcte vorm, maar ook het Nederlands als taalkundig fenomeen, als product en producent van cultuur in de context van andere culturen, als communicatiemiddel en als voertuig van het denken.
- 4. Meer samenhang.** Het schoolvak Nederlands moet meer gericht zijn op integratie van kennis en vaardigheden. De samenhang tussen de domeinen (taal, communicatie en literatuur) moet beter worden benut.
- 5. Beloon inzicht.** De eindtermen van het schoolvak Nederlands dienen aan te sluiten op het doel van bewuste taalvaardigheid en literaire competentie. Het bewustzijn van de eigen taalbeheersing en literaire competentie dient, net als de denkvaardigheid en de bereikte inzichten, expliciet te worden getoetst.
- 6. Toets ook schrijven landelijk.** Het maatschappelijke belang van een goede schrijfvaardigheid is zeer groot. Schrijven dient daarom in het schoolvak Nederlands centraal te worden getoetst.
- 7. Minder werkdruk.** De buitensporige werkdruk voor docenten in het schoolvak Nederlands moet omlaag, ook om ruimte te bieden aan vakdidactische ontwikkeling en scholing.
- 8. Samenwerking en uitwisseling.** De betrokkenen bij het schoolvak Nederlands moeten actiever samenwerken in de ontwikkeling van lesmateriaal en toetsing. De uitwisseling tussen wetenschap en schoolvak moet intensiever.

OU • RU • RUG • T • U • UL • UU • UVA • VU

door: Carel Jansen

Taalbeheersing als nieuwe retorica: Op weg naar een herwaardering

Hoe kunnen we het schoolvak Nederlands weer een steviger fundament geven? We moeten terug naar de basis, zegt de Groningse hoogleraar Carel Jansen: laten we de klassieke retorica weer leidend maken.

Deze bijdrage is niet bedoeld als een beschrijving van de stand van zaken in een deel van de neerlandistiek. Ook is het niet mijn doel om hier een toekomstige ontwikkeling te voorspellen. Daarvoor zijn er te veel factoren in het spel die zich slecht laten overzien. Wat ik hier wel wil doen, is een pleidooi houden voor wat in mijn ogen een gunstige en verstandige ontwikkeling zou zijn: een herwaardering van de klassieke retorica als basis voor het onderwijs in de taalvaardigheid, zo men wil de taalbeheersing, op verschillende niveaus.

Daarmee ben ik bepaald niet de eerste. Antoine Braet, emeritus hoogleraar van de Universiteit van Amsterdam, maar het grootste deel van zijn werkzame leven actief als prominent neerlandicus aan de Leidse universiteit, initieerde in 1980 al de uitgave van *Taalbeheersing als nieuwe retorica*, een bundel met programmatische artikelen over dat toen nog jonge vak.

SPIJTIG

Die titel koos Braet natuurlijk niet voor niets. Ietwat optimistisch ging hij ervan uit dat taalbeheersers zich eigenlijk allemaal nieuwe retorici voelden. In dat toen betrekkelijk nieuwe vak werd taalgebruik immers niet op zichzelf beschouwd. Net als in de klassieke retorica draaide en draait het in de taalbeheersing om taal als communicatiemiddel waarmee een doel bij een publiek wordt nagestreefd. Daarbij is er – ook weer net als bij de Griekse en Romeinse retoren – niet alleen aandacht voor de communicatie-

producten, maar ook voor de processen die aan de totstandkoming daarvan voorafgaan.

Hoeveel instemming de analyses van ontwikkelingen in het vak die Braet ook na 1980 publiceerde bij vakgenoten ook mogen hebben ondervonden, zijn volgehouden pleidooi om de verworvenheden van de klassieke retorica helder door te laten klinken in de taalbeheersing en in het taalvaardigheidsonderwijs heeft, behalve in Leiden zelf, toch minder succes gehad. Achteraf gezien is dat spijtig. Taalbeheersers hebben zo een kans ongebruikt gelaten om het taalvaardigheidsonderwijs in Nederland van een herkenbaar en degelijk fundament te voorzien. En het ontbreken van stevige fundamenten is ongetwijfeld een van de factoren geweest die tot een breed gevoeld onvrede hebben geleid met wat er in het vak Nederlands de afgelopen decennia is gebeurd.

LOGOS, ETHOS EN PATHOS

Ik pleit niet alleen voor een prominente rol van de klassieke retorica in het taalvaardigheidsonderwijs omdat ik denk dat we leerlingen – maar ook studenten in het hoger onderwijs – daarmee verder kunnen brengen in hun eigen productieve vaardigheden: schrijven, spreken en debatteren. Ik pleit ook en vooral voor een prominente rol van de klassieke retorica omdat we leerlingen en studenten zo beter kunnen leren te doorzien hoe als professionele sprekers of schrijvers proberen hen tot een bepaald standpunt te brengen. Ik stem dan ook graag in met collega-taalbeheerser Jean Wagemans, die twee jaar geleden in een column in *De Volkskrant* een niet nader bekende Griek

aanhaalde. Die anonieme Griek kerfde ruim tweeduizend jaar geleden in een muur: "Wie de retorica niet bestudeert, wordt er het slachtoffer van." En zo is het.

Pleitbezorgers van een nieuwe, belangrijkere rol van de klassieke retorica hebben de tijd mee. Meer dan toen Braet de taalbeheersing als nieuwe retorica introduceerde, is er nu een brede belangstelling voor technieken die succesvolle sprekers als Frans Timmermans, Barack Obama en onlangs nog Michelle Obama gebruiken om hun publiek te overtuigen. Enkele maanden geleden liet Wouter Bos in een aflevering van de *DWDD Summerschool* zien hoe ervaren politici logos, ethos, en pathos inzetten om hun doelen te bereiken. Het gebruik van die klassieke termen schuwde Bos niet, en hij liet ook acteur Gijs Scholten van Aschat het woord voeren als Aristoteles. De uitzending werd niet alleen positief gewaardeerd door de recensenten, maar er waren ook meer dan 700.000 kijkers. Laten we dat draagvlak benutten voor wat op zijn minst een start zou kunnen zijn voor een serieuze discussie over meer aandacht voor de klassieke retorica in ons onderwijs. Ik doe daar graag aan mee. ●

Carel Jansen is hoogleraar Communicatie- en Informatiewetenschappen bij de Faculteit der Letteren en buitengewoon hoogleraar aan de Universiteit Stellenbosch in Zuid-Afrika. Hij is een expert op het gebied van de instructieve en persuasieve communicatie.